

Jakub Miklín

Zrod Svatého kopečku u Mikulova

Svatý kopeček u Mikulova je výraznou krajinnou dominantou, která se může pochlubit také bohatou duchovní historií. Již více než sto padesát let je každoročně o první zářijové neděli (s výjimkou let 1938–1945)¹ cílem poutníků s mikulovskou Černou madonou loretskou; v 17. století na jeho vrchol mířila procesí především v postní době a o velikonočním týdnem. Ještě dříve, než se stal křesťanským poutním místem, býval Svatý kopeček spojován s tajemnými pohanskými rituály.

Kaplička č. 1, rok 2011 (foto Zdeněk Miklín)

Kaplička č. 2, rok 2011 (foto Jakub Miklín)

Dle literatury a pramenů se na vrchu Tanzberg, jak znělo původní jméno dnešního Svatého kopečku, „*zejména prvního května*“,² o slunovratech a jindy³ měly odehrávat taneční obřady, spojené možná s kulty plodnosti a vegetace, jak by napovídalo i charakterizování rituálů slovem „*bakchanálie*“.⁴ Při slavnostech se údajně nevázaně hodovalo a za doprovodu hudebních nástrojů tančilo⁵ – odtud název vrchu *Taneční hora*. Velmi skrovné záznamy o těchto rituálech lze však interpretovat rovněž tak, že mohly být pouze produktem

¹ KOUDELA, Miroslav: Mikulovský Svatý kopeček a křížová cesta, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2008, s. 42.

² WOLNÝ, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden Handschriften. Abteilung I: Brünnner Diöcese, Band 2, Brünn 1858, s. 47.: „[...] besonders am 1. Mai stattgehabten Tänzen (a continuis saltationibus) [...]“.

³ ZEMEK, Metoděj a kol.: Mikulov. Památková rezervace, Praha 1983, s. 92. Doslova se tu dle autorů „konávaly slavnosti slunovratu, resp. i jiné výroční slavnosti, jichž se účastnil všechen lid z města a okolí“.

⁴ SCHMIDL, Adolf: Wien's Umgebungen auf zwanzig Stunden im Umkreise... Zweiter Band, Wien 1838, s. 339.

⁵ Viz podrobný popis rituálů v: HASCHEK, Franz Xaver: Ursprung und sonstige Schicksale der Sct. Sebastiankirche auf dem heiligen Berge bei Nikolsburg bis zur ihrer Restaurierung im Jahre 1865, Nikolsburg 1865, s. 2.

Kaplička č. 3, rok 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 4, rok 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 5, 2011 (foto Jakub Miklín)

později vytvořené tradice. Nevíme ostatně přesně, odkdy byl pozdější Svatý kopeček znám jako Tanzberg; první známá písemná zmínka v pramenech pochází někdy z třicátých nebo čtyřicátých let 17. století.⁶ Ať tak či onak, kardinál František z Dietrichsteina se po

⁶ Notata a Georgio Ottislao primo praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r. Zpráva je nedatovaná, vznikla však mezi lety 1632 (poslední rok, o němž zpráva ještě hovoří) a 1647 (toho roku vystřídal Jiřího Otislava z Kopenic v úřadu mikulovského probošta Řehoř Václav Janus – viz KOUDELA, Miroslav – VRBKA, Jiří: Verbo et exemplum. Dějiny Význačné kolegiální kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově. Katalog výstavy, Mikulov 2007, s. 50.

svém příchodu do Mikulova rozhodl vrch přeměnit na významné poutní místo. V neděli 2. července roku 1623 – na svátek Navštívení Panny Marie – byl z jeho iniciativy položen a slavnostně vysvěcen na vrchu Tanzberg základní kámen nového kostela, zasvěceného sv. Šebestiánovi Mučedníkovi, sv. Karlu Boromejskému a sv. Rochovi.⁷ Při té příležitosti také kardinál přejmenoval vrch Tanzberg na Svatý kopeček (v německy psaných pramenech a literatuře *der heilige Berg*, jinde též *sanctus mons* či *mons sacer*), „pro mnohé a velké zázraky, které se tam hned od počátku udály“.⁸ Výběr data pro tak významnou událost je poměrně logický vzhledem ke skutečnosti, že Dietrichstein byl zaniceným vyznačem kultu Panny Marie. Stavba kostela byla dokončena snad roku 1630.⁹ Jelikož novou svatyní záhy začalo navštěvovat mnoho poutníků, rozhodl se František z Dietrichsteina pravděpodobně roku 1626 pro zřízení cesty s pašijovými zastaveními.¹⁰ Možná však chtěl kardinál spíše na zamýšlené nové poutní místo lidi přilákat. Vyloučit konečně nelze ani to, že tu působily oba faktory současně.

O přesném počtu kapliček postavených v 17. století a jejich určení se dosud vedou spory: tomuto tématu se naposledy podrobně věnoval Miroslav Koudele ve svém článku otištěném v tomto sborníku v roce 2008. Došel k závěru, že v 17. století nejspíše na Svatém kopečku stálo celkem deset objektů: kostel sv. Šebestiána, zvonice, kaple Božího hrobu a sedm kapliček křížové cesty.¹¹ Svou domněnku opírá o rytinu v díle Franze Xavera Wohlhaubtera z roku 1673, na níž je zřetelně vidět šest kaplí (včetně Božího hrobu, jehož vznik byl ve starších publikacích kladen až do 18. století, ale např. Dobromila Brichtová ji pokládá rovněž za součást původního pašijového cyklu);¹² sedmou je kaplička „na samotném úpatí Svatého kopečku, [která] je tak před očima pozorovatele (stejně jako autora veduty) skryta za okolní zástavbou“.¹³ Činit podobná rozhodnutí pouze na základě vyobrazení může být ošidné, jelikož je známo, že výtvarníci si často skutečnost přizpůsobovali svým uměleckým zájmům a potřebám. Co se týká původního počtu zastavení, můžeme i přesto s Miroslavem Koudelou souhlasit – bylo jich skutečně osm včetně kaple Božího hrobu. Vyplývá to ze *Zprávy prvního mikulovského probošta Jiřího Otislava*, která udává i jejich určení. Píše se v ní toto: „[...] roku 1626. Na cestě, aby povzbudil poutníky k větší zbožnosti, nechal [kníže – míněn František z Dietrichsteina – pozn. autora] postavit sochy představující mystéria Kristova utrpení. Nejprve

⁷ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r. Z praktických důvodů budu dále užívat pouze označení „kostel sv. Šebestiána“, jak je obvyklé v ostatních pracích. Mezi autory píšíci o Svatém kopečku panovaly neshody, zda se jednalo o kostel, či kapli. Podle mnohých měla totiž původní kaple vyhořet roku 1663 a být nahrazena prostornějším kostelem, vybudovaným z podnětu Ferdinanda z Dietrichsteina (viz např. RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 156; Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy (ed. Stanislava Vrbková), Mikulov 1998, s. 30; KOUDELA, c. d., s. 37). Podíváme-li se však do zpráv zasílaných knížeti Dietrichsteinovi, zjistíme, že daného roku vyhořela pouze zvonice, ale kostelu se nic nestalo. Zprávy z 8. září 1663, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 109 r a 110 r: „[...] *der Glocken und Kirch aber nichts geschehen, und ritt nicht ihm zu Verderbe* [...]“.

⁸ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r: „*Et ob multa et magna miracula, quae ibidem statim ab initio sunt, [...]*“.

⁹ KOUDELA, c. d., s. 37.

¹⁰ Viz např. Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30.

¹¹ KOUDELA, c. d., s. 37.

¹² Srov.: HASCHEK, c. d., s. 2 a 5; Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30; RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 133; ZEMEK a kol., c. d., s. 88. Jak ukázal ve své diplomové práci Tomáš Řepa, vyplývá postavení kaple Božího hrobu v první etapě budování mikulovské Kalvárie již z logiky průběhu pašijových procesí. (ŘEPA, Tomáš: Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka, Olomouc 2013 [diplomová práce], s. 37.)

¹³ KOUDELA, c. d., s. 38.

Kaplička č. 6, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 7, 2011 (foto Jakub Miklín)

Krista modlícího se v zahradě, dále Krista bičovaného, Krista korunovaného [trnovou korunou – pozn. autora], *potom Krista, kterak si z něj tropí posměch, dále Krista nesoucího kříž, na Svatém kopečku Krista ukřižovaného, o kus dál naproti Krista mrtvého, oplakávaného blahoslavenou Pannou Marií, a nakonec Boží hrob.*¹⁴ Tomuto popisu odpovídá ikonografická výzdoba kapliček nesoucích v současnosti čísla 2 (Kristus v Getsemanské zahradě), 4 (Bičování), 5 (Korunovace – nasazení trnové koruny), 6 (scéna Posmívání), 7 (Kristus nesoucí kříž), 11 (Ukřižování – ovšem dnešní malířská výzdoba je podstatně mladší), 12 (Oplakávání Krista Pannou Marií – dnes již tato kaple žádnou sochařskou výzdobu nemá)¹⁵ a kaple Božího hrobu. Dochované sochy pocházejí dle Bohumila Samka z doby kolem roku 1700 a jsou dílem několika autorů.¹⁶ S ohledem na to, co bylo řečeno výše, by však některé mohly být i o půl století starší. Zároveň je však několik kaplí prokazatelně mladších než jejich dekorace, což znamená, že se sochy ze svých původních kapliček stěhovaly. Přehledně je vztah domnělé původnosti kapliček a jejich sochařské výzdoby zachycen v tabulce.¹⁷

¹⁴ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r: „[...] anno 1626. Initnere autem, ut ascendentes ad majorem devotionem excitentur, sculpta misteria passionis Chr[ist]i poni. In primis Chr[ist]um in horto orantem, deinde Chr[ist]um flagellatum, deinde Chr[ist]um Coronatum, deinde Chr[ist]um illusum, deinde Chr[ist]um bajulantem Crucem, in sancto monte Chr[ist]um crucificium, in altero monte vero eo opposito Chr[ist]um mortuum, deploratum a B. Maria Virgin. ac ultimo sepulchrum D[omi]ni.“ *Urbář z roku 1629 se prý zmiňuje o „kostele sv. Štěpána [!] na Kopečku s kaplemi křížové cesty, s krásnými figurami“.* (ŘEPA, c. d., s. 35).

¹⁵ Viz KOUDELA, c. d., s. 43–49.

¹⁶ SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek II: J–N, Praha 1999, s. 500.

¹⁷ Zdroje: Notata a Georgio Ottislao primo praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 12019, mapa 12 a KOUDELA, c. d., s. 43–49.

současné kapličky (pořadové číslo)	původní kapličky ze třicátých let 17. století			původní dochovaná sochařská výzdoba (kolem roku 1700)	
	NGO	M. K.	rok 1675	původní zastavení (pořadové číslo)	M. K. (popis soch a dnešního určení kaplí)
1			??		Loučení Ježíše s Pannou Marií
2				1	Modlitba v Getsemanech
3					Spící učedníci v Getsemanech
4				2	Bičování
5			?	3	Koronovace trnovou korunou
6				4	Posmívání
7				5	Nesení kříže
8					Setkání Ježíše s jeruzalémskými ženami (freska)
9					Ježíš padá potřetí pod křížem (deskový obraz)
10					kaple sv. Barbory
11				6	Ukřížování (freska)
12				7	Oplakávání Pannou Marií
13					?
Boží hrob				(8)	Boží hrob
14					Vzkříšení?

Tabulka - původnost kapliček křížové cesty a jejich sochařské výzdoby

NGO = Notata a Georgio Ottislao primo praeposito Nicolsburgensi

MK = článek Miroslava Koudely

? a ?? = toto určení kaplí je sporné, může se jednat i o některé z kaplí se současným číslem 2, 3 a 4

Kaple resp. sochy, které jsou dle uvedených zdrojů původní, mají šedé podbarvení. S velkou pravděpodobností nebyly za kardinála Dietrichsteina na Kopečku instalovány kaple, nýbrž pouze sochy. Proto není v prvním sloupci podbarveno žádné pole.

Nejjednodušší možné vysvětlení, tedy že sedm původních dochovaných soch bylo nejdříve umístěno v oněch sedmi kapličkách, o nichž je Koudela přesvědčen, že pocházejí ze třicátých let 17. století, je nutné odmítnout hned z několika důvodů a je si toho vědom i Koudela. Předně se objeví otázka, která ze soch by náležela do dnešní 14. kaple, jež zřejmě byla vyhrazena Kristovu vzkříšení (nachází se totiž až za Božím hrobem). Dalším problémem je fakt, že dvě kapličky (dnes čísla 10 a 12) měly pravděpodobně své zvláštní zasvěcení – sv. Barboře a Bolestné Panně Marii.¹⁸ A konečně spolu zcela nekorespondují dochované sochy a sochy uváděné ve *Zprávě*: konkrétně sochy Loučení a Spících učedníků, o nichž *Zpráva* neví, a sochy Ukřížování a Oplakávání, jež naopak zmiňuje, ale nezachovaly se. Určit dnes, zda některé (určitě ale ne všechny) z dochovaných soch byly zhotoveny ve třicátých letech 17. století a zejména pak které, je asi téměř nemožné.

¹⁸ KOUDELA, c. d., s. 39.

Kaplička č. 8, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 9, 2011 (foto Jakub Miklín)

Zároveň je však jisté, že pokud nepochází ani jedna ze sokulptur z třicátých let 17. století, nelze o sochách, které můžeme dodnes obdivovat, tvrdit, že jsou původní, a to jednoduše proto, že musely nahradit ještě původnější soubor, jež uvádí urbář a o němž podrobněji hovoří i *Zpráva*. Jako velmi pravděpodobné se mi jeví, že zde máme co dělat se sochami, jež vznikly minimálně ve dvou fázích: některé už ve třicátých letech na objednávku Františka z Dietrichsteina, další potom kolem roku 1700, možná však i o několik desetiletí dříve (srov. dále). Jestliže sochy, jež vydržely, odpovídají také *Zprávě*, nemusí to pochopitelně ještě znamenat, že *všechny* pocházejí z třicátých let 17. století; nicméně se mi zdá divné, že by *ani jedna* z původních soch nepřečkala do konce 17. století, a byly tak nahrazeny úplně všechny. Stálo by tedy snad za to provést ještě jednou jejich důkladnou umělecko-historickou analýzu.

Stejně tak nám nezbývá, než se smířit s nejistotou a domněnkami, co se týká řešení problému stáří jednotlivých kapliček. Miroslav Koudela rozdělil celý soubor kaplí na dvě části: první vznikla „snad [...] kolem roku 1630“¹⁹ – to jsou kapličky, jež dnes nesou pořadová čísla 1, 8, 10, 11, 12, 13, 14, a Boží hrob – a druhá je ze třetí čtvrtiny 18. století – kapličky č. 2, 3, 4, 5, 6, 7 a 9,²⁰ čili šest kapliček zahroubených do skály (2, 3, 4, 5, 6 a 7) a jedna volně stojící. Již jen trochu vnímavějšímu pozorovateli nemůže uniknout patrný rozdíl v umělecké úpravě kaplí z první a druhé části – snad jedinými výjimkami jsou zjevně nověji opravené kapličky č. 12 a zejména 13, obě stojící bezprostředně za kostelem sv. Šebestiána na vrcholu Svatého kopečku (srov. obr. 1-15). Tyto vizuální rozdíly však nesmíme přeceňovat, neboť do dnešní podoby kapliček se promítla i rekonstrukce z šedesátých let 19. století.²¹ Krom toho se zde vynořuje jeden rozpor s písemným pramenem: podle *Zprávy Jiřího Otislava* byl posledním zastavením Boží hrob; Miroslav Koudela však považuje za kapli z třicátých let 17. století ještě kapličku č. 14, která stojí až

¹⁹ KOUDELA, c. d., s. 42.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Srov. Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30.

Kaplička č. 10, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 11, 2011 (foto Jakub Miklín)

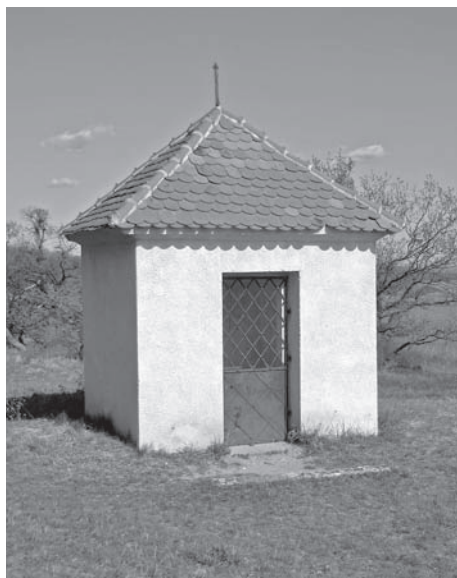
kus za Božím hrobem. Navíc Jiří Otislav mluví o sochách (sculpta), nikoli o kaplích. Proto se domnívám, že za života kardinála Dietrichsteina byly na Kopečku pouze sochy a kapličky k nim byly dostavěny až později, jistě však před sedmdesátými lety 17. století, možná ale pouze několik málo let po Dietrichsteinově smrti. Kolik jich však bylo? Mapa dietrichsteinského panství zhotovená roku 1802 podle mapy z roku 1675²² zobrazuje 14 sakrálních objektů (včetně kostela sv. Šebestiána a zvonice), které jsou od ostatních staveb odlišeny modrou barvou. O tom, že mapa zachycuje skutečně stav ze sedmdesátých let 17. století, není vcelku pochyb. Na plánu stabilního katastru, vytvořeném jen 24 let po ní, je Mikulov značně větší.²³ Podle něj stálo již tehdy na Kopečku 12 kaplí, a to i s Božím hrobem. Poněkud problematičtější je přesnost mapy. Zcela jednoznačně, srovnáme-li polohu na mapě se současnou polohou, můžeme tvrdit, že se na Kopečku nacházely kaple s dnešním pořadovým číslem 9, 10, 11, 12, 13, 14 a Boží hrob. Stejnou metodou lze dospět ke stále ještě hodně pravděpodobnému určení dalších tří kaplí, totiž č. 6, 7 a 8. O něco méně jistá je identifikace kaple před ohybem cesty k šesté kapličce jako pořadového čísla 5. Určení kaple na samotném začátku křížové cesty by už bylo velmi sporné – může se jednat prakticky o kteroukoli kapli ze čtyř zbývajících, snad je to však přece jen kaple č. 1. Pozoruhodné přitom je, že právě určené kaple ne vždy odpovídají těm, o nichž je přesvědčen Miroslav Koudela, že byly postaveny ve třicátých letech 17. století. Shodu tu zaznamenáme „pouze“ u kapliček číslo 8, 10, 11, 12, 13, 14 a Božího hrobu. O kaplích zahloubených do skály, tedy 2–7, se lze důvodně domnívat, že jsou stejného data. Přesto hned polovinu z nich najdeme na mapě. Tyto nesrovnalosti lze vysvětlit tak, že tři právě zmíněné kaple nepřečkaly do 18. století v dobrém stavu a byly nahrazeny novými, vytesanými do skály (stejnou úpravu mají zbylé tři kapličky doplňující počet mikulovských zastavení na tehdy již závazných 14). V takovém případě by se

²² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 12019, mapa 12.

²³ RIGASOVÁ, Milada – MACHÁČEK, Petr – GRULICH, Vít: Krajinou luhů a stepí Břeclavska, Břeclav 2002, s. 124.

Kaplička č. 12, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 13, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaple Božího hrobu, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 14, 2011 (foto Jakub Miklín)

našly zřejmě své místo v kaplích č. 12 a 13 na rovině za kostelem sv. Šebestiána. Při doplnění na kanonický počet 14 zastavení kaplemi 2–4 tak zřejmě došlo k přesunu některých výjevů tak, aby zůstal zachován jejich logický sled. Zbývají ještě kaple č. 10, mající zvláštní zasvěcení sv. Barboře, a 14, ležící až za Božím hrobem, o jejíž výzdobě se můžeme jen dohadovat, že odpovídala motivu Vzkříšení. Nelze ani vyloučit, že se se sochami hýbalo také během odsvěcení křížové cesty okolo roku 1787 a při rekonstrukci Svatého kopečku v roce 1865.²⁴

Roku 1632 (tedy nikoli roku 1631, jak jsou přesvědčeni všichni autoři textů o Svatém kopečku)²⁵ přibyla na Svatém kopečku samostatně stojící zvonice – campanilla, pro niž nechal František z Dietrichsteina předchozího roku ulít velký zvon. Ve zvonici ovšem nakonec vyzváněly zvony dva: větší Šebestián a menší Anna, oba posvěcené 14. července 1632.²⁶

Tak vznikla mikulovská kalvárie, dle Koudely první komplex druhu „*Svatých hor, Křížových vrchů, Kalvárií, Svatých kopečků či Božích hor* [...]“ a dokonce nejstarší křížová cesta²⁷ na území dnešní České republiky. Naproti tomu Václav Richter píše toto: „*Kardinál tu využil prastaré myšlenky posvátných hor, která i u nás se objevuje* s architektonickým vybavením již ve 13. století (Slavonice).“²⁸ [Pozn.: zvýraznil autor těchto řádků.] František z Dietrichsteina se nepochybně při přeměně Tanzbergu na Svatý kopeček inspiroval

množství zastavení na Svatém kopečku měnilo (nejméně) dvakrát: z původních osmi za kardinála Dietrichsteina na 12 před sedmdesátými lety 17. století a v poslední čtvrtině 18. století na konečných 14. Vystává ovšem otázka, jakou výzdobu měla ona čtyři stanoviště, o něž se soubor rozšířil v sedmdesátých letech 17. století. Máme tu celkem pět soch, jež zobrazují stejné výjevy, o kterých nás informuje *Zpráva* – ty byly pravděpodobně umístěny v kaplích s dnešním pořadovým číslem 5 (Motlitba v Getsemane), 7 (Bičování), 8 (Korunovace – nasazení trnové koruny), 9 (Posmívání) a 11 (Nesení kříže). Další dvě sochy dochované do dneška (Loučení Ježíše s Pannou Marií a Spící učedníci v Getsemanech), vytvořené ale až po Dietrichsteinově smrti, zřejmě v souvislosti s prvním rozšířením kalvárie, by logicky patřily do kapliček č. 1 a 6. Dvě nezachované sochy, zmiňované Jiřím Otislavem (Ukřižování a Oplakávání Pannou Marií),

²⁴ Zpráva Krajského úřadu ze dne 20. září 1787, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 78r–79r. K rekonstrukci Svatého kopečku viz: HASČEK, c. d., s. 15–18.

²⁵ Srov. výše citované práce a dále: BRICHTOVÁ, Dobromila: Městská památková rezervace Mikulov, in: *Podoby kraje a času. Kniha okresu Břeclav* (ed. Stanislava Vrbková), Mikulov 1996, s. 125; SEIFERT, Theodor R.: Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild, Nikolsburg 1937, s. 163.

²⁶ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r–37v.

²⁷ KOUDELA, c. d., s. 37, přímá citace tamtéž, s. 35.

²⁸ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 133–134.

poutními místy v severní Itálii, která zajisté osobně navštívil, zvl. Sacro Monte di Varese nebo spíše Sacro Monte di Varallo.²⁹

Vybudování kostela sv. Šebestiána a zřízení křížové cesty na Svatém kopečku bývá spojováno s morovou epidemií, jež v Mikulově a na mnoha okolních místech řádila roku 1622. Kardinál chtěl tímto aktem poděkovat Bohu za překonání epidemie, či „*zmírnit onu ránu*“,³⁰ jež jeho město postihla.³¹ Ve skutečnosti nešlo ovšem ani tak o důvod, jako o záminku či vhodnou okolnost, jež se Františku z Dietrichsteina naskytl. Kardinál zřejmě opravdu toužil po viditelném projevu vděčnosti za Boží pomoc, jíž se mu dostalo; celou akci však nelze připisovat pouze tomuto jednomu motivu. V době, kdy k postavení kostela a zřízení křížové cesty došlo, probíhala v českých zemích vlna rekatolizace po poraženém stavovském povstání a vybudování poutního místa se mohlo spolu s již jmenovanými opatřeními stát vhodným nástrojem k posílení a upevnění katolické víry. Vytváření nových posvátných míst a transformace těch stávajících bylo rovněž charakteristickým rysem (proti)reformační doby.³² Mohla se tu projevit i Dietrichsteinova touha mít v Mikulově „kus Itálie“, kterou měl tak rád. K tomu, že si pro mikulovskou Svatou horu vybral zrovna Tanzberg, vedl kardinála krom snahy vymazat z paměti místních obyvatel vzpomínky na obřady spjaté s pohanskou magií i jiný záměr. Svou roli totiž sehrál rovněž jeho charakter výrazné krajinné dominanty, již zdaleka dobře viditelné a připomínající katolickou víru širokému okolí.

O tom, že František z Dietrichsteina považoval tvářnost krajiny za důležitou, svědčí jeho projekt komponované krajiny v okolí Mikulova, do něhož byly stavební úpravy na Svatém kopečku, stejně jako přestavba města, začleněny. Mezi „*stavební kameny*“ komponované krajiny v okolí Mikulova, jak píše Milada Rigasová, která se tomuto tématu věnuje, patřily: „*Knížecí rezidence [...], dále zámek Děvičky [...] a při něm cisterna na vodu; park pod zámkem s různými vlašskými dřevinami a vodotrysky; zelinářská zahrada pod hradbami; velmi rozsáhlá ovocnářská a zelinářská zahrada U větrných mlýnů; při ní obora a pěkný letohrádek; pěkný libosad na ostrově Potrz s letohrádkem a s rozmanitými uměleckými výtvy* [uprostřed Nového rybníka jihovýchodně od města, letohrádek byl s městem spojen jírovcovou alejí],³³ *zvláštní zelnice a štěpnice u města nazývaná Jelení zahrada; ovocnářská zahrada na Svatém kopečku nad městem; ... mariánská kaple loreta; na Svatém kopečku kostel sv. Šebestiána s kaplemi křížové cesty s krásnými figurami*“³⁴ a také „*obránná věž na Kozím vrchu*“.³⁵ Vidíme tedy, že nejen v celém areálu

²⁹ K Sacro Monte di Varese: Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30. O Sacro Monte di Varallo píše PARMA, Tomáš: Olomoucký biskup František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii, Brno 2010 (dizertační práce), s. 402: „*Posvátná hora nad městem* [míněn Sv. kopeček u Mikulova] *využila konceptu i uměleckého zpracování Sacro Monte v severoitalském Varallu, svatým Karlem nazývané ‚Nový Jeruzalém‘.*“

³⁰ Notata a Georgio Ottislaio primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dítrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r: „[...] *ad mitigandam hanca plagam* [...].“

³¹ SEIFERT, c. d., S. 163, viz také: Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30.

³² Srov.: Srov.: COSTER, Will – SPICER, Andrew (eds.): Sacred Space in Early Modern Europe, Cambridge 2005. V úvodu na straně 6 píše: „*In the reconquered kingdom of seventeenth-century Bohemia, this necessitated the creation of new religious identities in the resanctification of ‘heretical’ space.*“

³³ RIGASOVÁ – MACHÁČEK – GRULICH, c. d., s. 125. Ke komponované krajině Mikulovska viz také příspěvek M. Rigasové (následující pozn.), nejnověji pak KULIŠŤÁKOVÁ, Lenka: Pozdně renesanční a raně barokní komponovaná krajina Mikulovsko – Falkenštejnsko, in: *Komponovaná kulturní krajina a možnosti její obnovy a zachování. Přednášky z odborného semináře konaného v Olomouci ve dnech 22.–23. dubna 2010*, Olomouc 2010, s. 45–55 [online]. Dostupné na <http://www.npu.cz/download/1304611916/Olomouc-sbornik-Komponovana-kulturni-krajina1.pdf#page=45> [cit. 7. června 2011].

³⁴ Mikulovský urbář z roku 1629. Citováno podle: RIGASOVÁ, Milada: Význam kardinála Dietrichsteina pro rozvoj rozsáhlých urbanistických úprav krajiny mezi Mikulovem, Valticemi a Lednicí, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2004, s. 57.

³⁵ RIGASOVÁ – MACHÁČEK – GRULICH, c. d., s. 125.

komponované krajiny, ale rovněž na samotném Svatém kopečku – jenž je vnímán hlavně jako místo náboženských procesí a to, že sloužil také jako sad, se příliš nezdůrazňuje – se snoubila snaha o praktické využití s funkcí estetickou a duchovní. Po zákazu procesí a odsvěcení kostela za císaře Josefa II. zcela převládla světská úloha kostela a Kopečku.

Když Dietrichsteinové prováděli na konci 17. století barokní přestavbu zámku, v jejímž rámci byla rozšiřována plocha zámeckého pozemku terasami, a budovali postupně zámecký park, podřídili výstavbu největší, východní, terasy právě pohledu na jednu z dominant Mikulova, Svatý kopeček.³⁶

Děkuji Mgr. Martinu Elbelovi, M.A., Ph.D., za odborné konzultace, podnětné rady a inspirativní myšlenky.

Jakub Miklín

Origins of Svatý kopeček near Mikulov

Svatý kopeček near Mikulov is a marked landscape dominant with rich spiritual history. Although some articles about this place have already been written, many matters still remain unclear. This article deals with one of these. It focuses on the origin of the Stations of the Cross built in the 17th century and later.

According to literature and historical sources in the past some pagan rituals, perhaps connected to harvest and fertility cults, supposedly took place on the hill summit, known then as Tanzberg. However, it is also possible that these rituals are only a product of tradition constructed later in the 17th century.

After Cardinal Franz Dietrichstein came to Mikulov he decided to build the church devoted to St. Sebastian, St. Roch and St. Charles Boromeo there and rename it to the Sacred Hill. In the 1620s the first eight stations of Mikulov's Calvary were built. It seems that these were not chapels yet, but only statues representing Christ's path to Calvary. Nevertheless a map from 1675 already depicts 12 chapels and the church with free-standing bell tower. Finally, in the last quarter of the 18th century, the number of stations – chapels increased to 14. It is quite probable, when comparing contemporary position of the chapels to the map, that in the 17th century there were chapels number 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 and the chapel of the Holy Sepulchre. Identification of other two chapels would be really contentious. Some of the original chapels probably had to be rebuilt in the 18th century owing to bad conditions, thus their detection as original ones is more difficult.

Regarding sculptural decoration we may suppose that at least some of the statues preserved till nowadays are from times of Cardinal Dietrichstein. The rest of them come from turn of the 17th and 18th century. In order to determine more or less the exact age of individual statues it will be necessary to make an art-historical analysis.

For many years it was stated Dietrichstein's gratitude for overcoming the plague in 1622 was the main reason for setting up the Calvary on the Sacred Hill. Focusing on wider historical consequences it is however more likely that the true motivation came from Dietrichstein's intention to encourage catholic piety and it's manifestations (such as pilgrimages) against Protestantism.

³⁶ RIGASOVÁ – MACHÁČEK – GRULICH, c. d., s. 125.